

tables dedicated to honoring the memory of the scientist are of particular value, as they create a platform for professional discussion between linguist-didacticists, linguists, teachers, and higher education students. In 2012, the All-Ukrainian round tables in memory of Oleksandr Mykhailovych Biliayev were launched. During the first meeting, the round table participants jointly tried to find answers to many questions, to understand the place of communicative competence in the hierarchy of competencies, the features of the structure of this competence and to begin to think about ways to measure the formation of communicative competence. The article briefly describes the problems that were discussed during the meetings, in particular, the functioning of Ukrainian language teaching methods in the system of competency-based education, the introduction and implementation of a competency-based approach to teaching the Ukrainian language in institutions of general secondary and higher education; the creation of textbooks of the Ukrainian language and literature on a competency-based basis; the assessment of the academic achievements of students of general secondary education institutions in the Ukrainian language and others.

The impact of scientific discussions and discussions on further research in the field of linguodidactics is analyzed.

Conclusions are formulated on the effectiveness of the All-Ukrainian Round Table, dedicated to the memory of Oleksandr Biliayev, as a scientific and practical platform for professional exchange of views, solving topical linguodidactic problems.

Keywords: round table; testing; discussion; scientific research results.

УДК 373.3.091.64:(075.2)811.161.2]:37.02

Подано до редакції: 11.08.2025

Прийнято після рецензування: 26.09.2025

Затверджено до друку: 22.12.2025

Опубліковано: 29.12.2025

<https://doi.org/10.32405/2411-1309-2025-35-317-333>

МЕТОДИЧНИЙ ПОТЕНЦІАЛ ПІДРУЧНИКІВ З ЧИТАННЯ ДЛЯ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ В КОНТЕКСТІ РЕАЛІЗАЦІЇ ЗАВДАНЬ ЗМІСТОВОЇ ЛІНІЇ «ВЗАЄМОДІЄМО УСНО»

Оксана Вашуленко, науковий співробітник відділу початкової освіти

імені О. Я. Савченко

Інституту педагогіки НАПН України, м. Київ, Україна

<http://orcid.org/0000-0001-7594-5074>

vash.ksenia@gmail.com

Анотація. У статті актуалізовано проблему запровадження компетентнісного підходу в освітній процес початкової школи, який передбачає формування в учнів ключових і предметних компетентностей. Визначено, що пріоритетом початкового

курсу мовно-літературної освіти стає навчання, орієнтоване на розвиток особистості дитини засобами різних видів мовленнєвої діяльності, формування ключових, комунікативної та читацької компетентностей. Розкрито мету і завдання змістової лінії «Взаємодіємо усно», зосереджено увагу на їхній реалізації.

Обґрунтовано, що сучасні підручники з читання для початкової школи є ефективним засобом формування очікуваних результатів навчання здобувачів освіти, визначених Типовими освітніми програмами.

Розглянуто сутність аудіювання як одного з найважливіших видів мовленнєвої діяльності. Висвітлено наукові розвідки вітчизняних психологів, психолінгвістів і лінгводидактів, котрі досліджували проблеми сприймання та розуміння усного мовлення. Проаналізовано внесок вітчизняних учених у розвиток теорії і практики українського підручникотворення для початкової школи.

Розкрито методичний потенціал авторських підручників з читання для початкових класів щодо реалізації завдань змістової лінії «Взаємодіємо усно». На конкретних прикладах зі сторінок авторських підручників продемонстровано, які види запитань і завдань сприяють ефективному формуванню аудіативних умінь, розвитку діалогічного і монологічного мовлення молодших школярів. Розглянуто можливості підручників у забезпеченні усної взаємодії (колективної, групової, парної) на уроках читання.

Зроблено висновок, що процесуальне виконання запропонованих у підручниках завдань створює передумови для формування очікуваних результатів навчання здобувачів освіти, передбачених змістовою лінією «Взаємодіємо усно».

Статтю адресовано викладачам, науковцям, які вивчають проблему створення підручників для початкової школи, викладачам педагогічних закладів вищої освіти та інститутів післядипломної педагогічної освіти, вчителям початкової школи.

Ключові слова: початкова школа; підручник з читання; аудіювання, слухання, сприймання, розуміння, усне мовлення, діалогічне мовлення, монологічне мовлення.

Постановка проблеми в загальному вигляді та її зв'язок з важливими науковими та практичними завданнями. Актуальним завданням сучасної початкової школи є реалізація компетентнісного підходу, що передбачає спрямованість освітнього процесу на формування в учнів ключових і предметних компетентностей. Цей курс задекларовано в Концепції Нової української школи, в якій зазначається, що «знання та вміння, взаємопов'язані з ціннісними орієнтирами учня, формують його життєві компетентності, потрібні для успішної самореалізації у житті, навчанні та праці» (Міністерство освіти, 2016, с. 10).

На основі концептуальних засад НУШ у Державному стандарті початкової освіти (Кабінет Міністрів України, 2019) визначено ключові компетентності, на формування яких спрямовано освітній процес у початковій школі. Одним із важливих завдань сучасної мовно-літературної освіти, що гарантує її високу якість, стає формування комунікативної компетентності учнів початкової школи. Вагомою складовою комунікативної компетентності в сучасному інформаційно насиченому суспільстві стає вміння уважно слухати, розуміти та інтерпретувати усне мовлення, спілкуватися усно з іншими людьми. Саме це забезпечує успішну соціалізацію, ефективну комунікацію та пізнавальну діяльність. Тож складники комунікативної компетентності молодшого школяра стали орієнтиром для визначення в новому

Державному стандарті початкової освіти очікуваних результатів навчання учнів 1-4-х класів у мовно-літературній освітній галузі.

У процесі впровадження Державного стандарту початкової освіти до початкового курсу мовно-літературної освіти вперше було введено змістові лінії «Взаємодіємо усно» для першого циклу початкової освіти (Типова освітня програма, 2022a) і «Взаємодіємо усно за змістом прослуханого» – для другого (Типова освітня програма, 2022b). Метою зазначених змістових ліній є формування в молодших школярів умінь сприймати, аналізувати, інтерпретувати й оцінювати усну інформацію та використовувати її в різних комунікативних ситуаціях, спілкуватися усно з іншими людьми в діалогічній і монологічній формах заради досягнення певних життєвих цілей.

Незважаючи на зростання інтересу до формування умінь слухати і розуміти усне мовлення, проблема системного формування аудіативних умінь на уроках читання в початковій школі залишається недостатньо дослідженою. Вважаємо, що реалізація завдань змістової лінії може забезпечити досягнення очікуваних результатів навчання здобувачами освіти за умови модернізації навчально-методичного супроводу освітнього процесу, зокрема створення сучасних підручників.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблему впровадження компетентнісного підходу в освітній процес актуалізовано в наукових працях українських вчених (Н. Бібік, О. Локшина, О. Ляшенко, І. Гудзик, О. Пометун, О. Савченко, С. Трубочева та ін.). Їхні праці сприяли визначенню структури та змісту ключових компетентностей, які мають бути сформовані у здобувачів освіти.

Дослідження проблем формування ключових і предметних компетентностей учнів початкових класів були об'єктом наукових пошуків Н. Бібік, Т. Байбари, М. Вашуленка, О. Вашуленко, І. Гудзик, Н. Листопад, В. Мартиненко, О. Онопрієнко, К. Пономарьової, О. Савченко (Бібік та ін., 2014).

Питання формування мовленнєвої компетентності молодших школярів досліджували М. Вашуленко, І. Гудзик, С. Дубовик, О. Петрук, К. Пономарьова та ін. Дослідники підкреслюють важливість системного розвитку всіх видів мовленнєвої діяльності, доводять, що аудіативні уміння є фундаментальними для формування навичок говоріння, читання і письма.

Наукові розвідки вітчизняних психологів, психолінгвістів і лінгводидактів, які досліджували проблеми сприймання і розуміння усного мовлення, присвячувалися різним аспектам проблеми, а саме: закономірностям слухового сприймання; психологічному аналізу процесу розуміння мовлення; факторам впливу на розуміння чи нерозуміння усних повідомлень; структурі аудіювання та психологічним механізмам, що забезпечують його функціонування; механізмам та стратегіям сприймання і розуміння мовлення; засобам, методам та прийомам навчання аудіюванню; формуванню аудіативних умінь, визначенню труднощів та шляхів їх подолання; взаємозв'язку аудіювання з іншими видами мовленнєвої діяльності тощо (Б. Баєв, О. Біляєв, М. Вашуленко, І. Гудзик, О. Горошкіна, С. Дубовик, Н. Жеренко, В. Зінченко, Г. Костюк, Л. Куліш, М. Пентилюк, О. Петрук, Н. Притулик, Л. Проколієнко, Н. Проценко, І. Синиця, Н. Харченко, С. Цінько та ін.).

Дослідники розглядають аудіювання як самостійний вид мовленнєвої діяльності (поруч із говорінням, читанням і письмом), що є рецептивним, реактивним, зовнішньо не вираженим, але внутрішньо активним процесом слухового і смислового сприймання

озвученого мовлення, продуктом якого є умовивід, а результатом – розуміння сприйнятого смислового змісту і власна мовленнєва та не мовленнєва поведінка (Гудзик, 2005; Харченко, 2012, с. 130).

Загалом дослідники цього виду мовленнєвої діяльності чітко виокремлюють в аудіюванні такі процеси: слухове сприймання (перцептивна діяльність); розуміння (мисленнєва діяльність, пов'язана з операціями аналізу, синтезу, індукції, дедукції, порівняння, абстрагування, конкретизації); запам'ятовування (мнемічна діяльність, що полягає у виокремленні й засвоєнні інформаційних ознак, мовних і мовленнєвих одиниць, формуванні образу та його впізнаванні в результаті зіставлення з еталонами, що зберігаються в пам'яті) (Харченко, 2014, с. 208).

Проблема підручникотворення для початкової школи активно досліджується як із дидактичного, так і з методичного аспектів (М. Вашуленко, Я. Кодлюк, О. Онопрієнко, О. Савченко та ін.). Зокрема, Я. Кодлюк обґрунтувала теоретичні основи побудови навчальної книги для початкової школи: сутність підручника, принципи побудови, функції, структуру (Кодлюк, 2006).

Науковий доробок О. Савченко висвітлює проблеми побудови підручника на засадах дитиноцентризму, розширення й переосмислення функцій навчальної книги, посилення мотиваційного компонента, реалізації в підручнику певної педагогічної технології, забезпечення диференційованого підходу в навчанні, наявність засобів формування загальнонавчальних умінь і навичок (Савченко, 2012, с. 93-97).

Психологічні особливості створення і використання підручників у початковій школі розкриваються у працях Л. Кондратенко, Г. Костюка, С. Максименка, В. Онищука, Н. Чепелевої та ін.

У сучасних дослідженнях науковців окреслено тенденції у побудові й розробленні методичного апарату підручника залежно від специфіки навчального предмета, віку учнів, змін у методологічних, нормативних вимогах, стану розвитку методики (М. Бурда, О. Ляшенко, О. Савченко); визначено важливість практичної значущості шкільного підручника, його дієвість як одного із засобів формування предметних і ключових компетентностей учнів (О. Петрук, О. Пометун, О. Савченко, Т. Яценко та ін.). Зокрема, О. Савченко зазначає, що «принциповою інновацією у створенні підручників нового покоління є потреба взаємопов'язаної реалізації ключових і предметних компетентностей у процесі опрацювання текстів різних видів, які відповідають пізнавальним потребам і можливостям сучасних дітей» (Савченко, 2019, с. 65).

Аналіз наукових праць дає змогу констатувати, що проблема формування аудіативних умінь молодших школярів, як складника комунікативної компетентності, є актуальною. На це націлюють нормативні документи (Кабінет Міністрів України, 2019; Типова освітня програма, а2022; Типова освітня програма, 2022b).

Аналіз досліджень проблеми створення сучасного підручника для початкової школи свідчить, що він має бути дієвим інструментом для формування ключових і предметних компетентностей молодших школярів.

Мета і завдання статті. Мета дослідження – розкрити методичний потенціал авторських підручників із читання для початкової школи (Вашуленко, 2018; Вашуленко, 2019; Вашуленко, 2020; Вашуленко, 2021) у контексті реалізації завдань змістових ліній «Взаємодіємо усно».

Методи дослідження. Використано такі методи: теоретичний аналіз наукової літератури, чинних нормативних документів про освіту, спостереження, порівняння, синтез, класифікація, абстрагування та конкретизація, узагальнення.

Результати та обговорення. Змістовою лінією «Взаємодіємо усно» передбачено формування таких складників комунікативної компетентності молодших школярів: уміння сприймати, аналізувати, інтерпретувати й оцінювати усну інформацію в текстах різних видів, медіатекстах; підтримувати та ініціювати діалог, дотримуючись культури спілкування; відтворювати сприйняту на слух інформацію; будувати власні усні висловлення.

Молодший шкільний вік є сприятливим для оволодіння зазначеними вміннями і навичками, оскільки в дітей цього вікового періоду легко формуються перцептивні (уміння сприймати), комунікаційні (мовленнєві) та інтерактивні (уміння взаємодіяти у процесі спілкування) уміння.

Серед різноманітного навчального контенту, який може забезпечити реалізацію завдань змістових ліній, саме підручнику належить важлива роль, оскільки він систематизовано відтворює зміст навчального предмета відповідно до затвердженої освітньої програми і містить «ретельно структурований, методично адаптований навчальний зміст та інструмент для організації його засвоєння – систему вправ» (Листопад, 2024).

Розкриємо основні методичні аспекти реалізації в авторських підручниках завдань змістової лінії «Взаємодіємо усно».

У початковій школі робота над формуванням умінь, передбачених цією змістовою лінією, розпочинається на уроках навчання грамоти і має свою специфіку, яка полягає в тому, що розпочинається на матеріалі елементів мовленнєвого потоку: звуків, складів, слів, словосполучень. Згодом навчання слухати і розуміти усне мовлення відбувається на рівні речень і невеликих текстів. Таким чином методичний апарат підручника забезпечує поетапність формування аудіативних умінь. Наприклад:

Послухайте слова. Якщо слово починається з м'якого приголосного звука — плесніть у долоні.

Послухайте вірш. Запам'ятайте слова зі звуком [а].

Послухайте вірш. Назвіть слова з вірша, що відповідають на питання яка? який? які?

Послухайте вірш. Розкажіть, про яких тварин сказано у вірші. Де вони живуть?

Формування аудіативних умінь у 1-му класі здійснюється паралельно з вивченням мовних одиниць і явищ. Зокрема, з метою формування умінь слухати і чути, розуміти і правильно інтерпретувати вербальну інформацію в методичному апараті підручника (Вашуленко, 2018) подано завдання, що передбачають: розрізнення голосних і приголосних звуків, твердих і м'яких приголосних; упізнання певного звуку з вірша чи скоромовки; визначення позиції певного звуку у слові (на початку, в середині, у кінці); зіставлення слів, які різняться одним звуком або мають спільний звук; звуковий аналіз слів; визначення кількості звуків, складів у почутому слові; вибір слів певної тематичної групи; розпізнавання на слух слів із наголосом на певному складі та ін.

Для формування у першокласників умінь аналізувати й інтерпретувати почуту інформацію у підручнику запропоновано для слухання тексти різних жанрів. Продемонструємо зразки таких текстів із завданнями до них зі сторінок нашого підручника.

 Послухайте вірш. Назвіть професії, згадані у вірші.

(Вашуленко, 2018, с. 18)

 Послухайте українську народну казку «Вовк і семеро козенят».

(Вашуленко, 2018, с. 33)

Пропоновані для слухання тексти озвучено професійними дикторами, мовлення яких стане взірцем для учнів. Після прослуховування тексту доцільно стимулювати дітей ділитися своїми почуттями та емоціями від почутого, розповідати, що зацікавило в усному повідомленні, висловлювати власне ставлення до подій, вчинків, персонажів, про які йдеться в розповідях, та висловлювати власні думки, поради, пропозиції, побажання.

З метою розвитку діалогічного мовлення в підручнику пропонуємо завдання, що передбачають розігрування діалогу за ситуативним малюнком, складання діалогу за певною ситуацією, розігрування сценок, читання текстів у парях, в особах тощо. Наприклад:

 Як люди можуть вітатися? Розіграйте сценки вітання.

(Вашуленко, 2018, с. 7)

 Розподіліть ролі та підготуйте виставу за казкою.

(Вашуленко, 2018, с. 89)

У методичному апараті підручника передбачено низку завдань, спрямованих на розвиток у першокласників монологічного мовлення. З цією метою подано завдання, що передбачають складання речень, усних зв'язних висловлень за сюжетним малюнком чи серією малюнків, за прослуханим текстом з опорою на малюнки і без них. Наведемо зразки таких завдань:

Послухайте розповідь.
Запам'ятайте слова зі звуком [о].

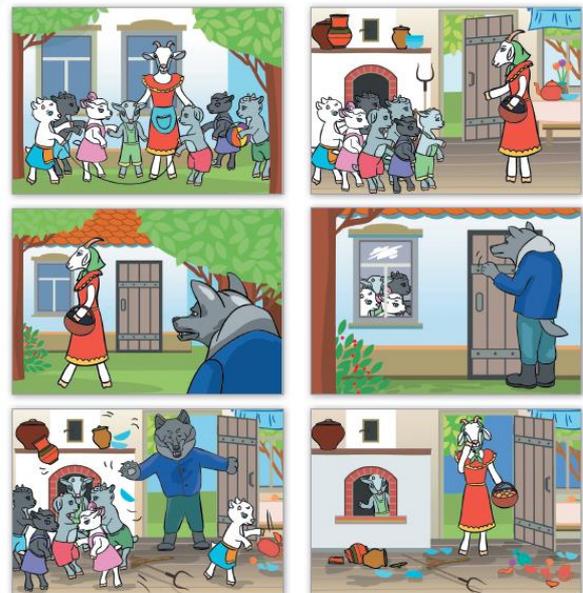
Розкажи прослухану розповідь за малюнками.

Розкажи про професії людей, які працюють на цій вулиці.

Розкажи казку за малюнками.

(Вашуленко, 2018, с. 19, 33)

У 2–4-х класах початкової школи робота з формування й удосконалення аудіативних умінь, розвитку діалогічного і монологічного мовлення продовжується і націлена на: розвиток мовленнєвого слуху учнів, умінь досить довго й уважно слухати; стежити за розгортанням думки; уявляти; запам'ятовувати і розуміти почуте; установлювати причиново-наслідкові зв'язки; аналізувати, інтерпретувати й оцінювати усну інформацію; чітко і зрозуміло висловлювати свої думки, переконувати, аргументувати, доводити, робити висновки. Як бачимо, визначені напрями продовжують роботу, розпочату в

першому класі, і передбачають використання у підручниках спеціальних вправ і завдань, створення умов для діалогу, співпраці всіх суб'єктів освітнього процесу. У доборі завдань ми враховували, щоб їхній зміст відповідав реальним пізнавальним можливостям дітей молодшого шкільного віку, передбачав варіативність форм навчальної взаємодії учнів (колективна, групова, парна), а також сприяв досягненню здобувачами освіти очікуваних результатів навчання, визначених освітньою програмою.

У зв'язку з цим у підручниках (Вашуленко, 2019; Вашуленко, 2020; Вашуленко, 2021) пропонується цілеспрямована система завдань. Насамперед ідеться про завдання, які передбачають слухання в аудіозаписі текстів, різних за типом мовлення, жанром, стилем, які поступово збільшуються за обсягом. Їх можна розпізнати за умовною позначкою «Вчуся слухати і розуміти текст», методичним орієнтиром для вчителя щодо організації сприймання на слух різних текстів («Послухайте вірш Марії Хоросницької «Осінь» (Вашуленко, 2020, с. 5), «Послухайте уривок з української народної казки «Котигорошко», (Вашуленко, 2020, с. 40), «Послухайте легенду Василя Лисенка «Любава» (Вашуленко, 2021, с. 37), «Послухай українську народну казку. Визнач, яка це казка – про тварин чи чарівна» (Вашуленко, 2021, с. 47) та ін.). До таких завдань подано QR-код, за яким можна завантажити аудіозаписи творів для сприйняття на слух. Наприклад:

  Послухайте казку Ірини Прокопéнко «Як Жолудь дубом став».

- Який шлях пройшов Жолудь, щоб стати молодим дубком?
- Хто допоміг Жолудю розпочати мандрівку?
- З ким Жолудь продовжив свою подорож?
- Чому зустріч із Мишею зупинила мандрівку Жолудя?

 > Послухайте давньогрецький міф «Ара́хна» в переказі Катерини Глова́цької.

- > Хто така Афíна Палла́да?
- > Чим розгнівила Афíну ткаля Ара́хна?
- > Як богиня хотіла її застерегти?
- > Як була покарана Арахна?

(Вашуленко, 2021, с. 26)

З метою формування вмінь аналізувати, інтерпретувати й оцінювати усну інформацію пропонуємо в підручниках завдання, які передбачають відповіді на запитання за змістом прослуханого тексту, відтворення основного змісту почутого, вибір потрібної інформації з почутого тощо. Такі завдання подано в підручнику біля текстів для слухання.

Запропоновані в підручниках тексти для аудіювання пропонуємо використовувати і для розвитку діалогічного й монологічного мовлення молодших школярів. З цієї

метою пропонуємо учням запитання і завдання, які передбачають: колективне обговорення змісту прослуханого тексту, певних ситуацій, проблем, різної інформації тощо; постановку запитань до прослуханого тексту; визначення теми тексту його головної думки; визначення цікавих фактів, важливих ідей у прослуханому тексті; висловлення власного ставлення до подій, вчинків персонажів; обмін враженнями про прослуханий текст та ін.

Для розвитку діалогічного мовлення в методичному апараті підручників пропонуються ситуації та завдання для парної, групової і колективної взаємодії, що спонукає учнів до діалогу та співпраці. Під час такої взаємодії кожна дитина має можливість стати активним учасником процесу пізнання, який відбувається в комунікативній взаємодії. Це завдання, що передбачають участь в обговоренні прочитаного тексту, певної ситуації, розігрування сценок за фрагментом тексту, діалогів дійових осіб, читання розмови персонажів у ролях, роботу з медіатекстами, виконання дослідницьких завдань і проєктів, виготовлення стіннівок та інші види усної взаємодії. У процесі комунікації молодші школярі отримують можливість поділитися не лише з учителем, а й з іншими учнями своїми думками, враженнями та почуттями щодо змісту художнього твору, привабливості його художніх образів (героїв), актуальності теми, основної думки твору, висловити власну позицію, разом створити оригінальний художньо-мовленнєвий продукт. Наприклад:

Катерина Перелісна

ВЕСНА

- Що з весною **настає**?
- Сніг у полі **розтає**.
- А **чому** то так буває?
- **Сонце** його пригріває.
- Що ж **синіє** на землі?
- Ніжні **пробіски** малі.
- А що **пнеться** з-під листа?
- То **травичка** вироста.
- А над полем **що** бринить?
- Любий **жайворон** дзвениць.

- ● Підготуйтеся і прочитайте вірш в особах. Чиї слова потрібно читати із питальною інтонацією? А чиї — спокійно, як пояснення?
- ● Придумайте кілька запитань, якими можна продовжити цей вірш.

(Вашуленко, 2019, с. 96)

- ● Підготуйтеся і розіграйте виставу для учнів початкових класів за п'єсою-казкою Лесі Мовчун «Горіхові принцеси». Розподіліть ролі. Продумайте, якими будуть костюми, декорації, якими рухами будете супроводжувати слова персонажів.

 Підготуйте афішу до вашої вистави за п'єсою-казкою Лесі Мовчун «Горіхові принцеси».

- > **Попрацюйте разом!** Підготуйтеся прочитати байку в особах для своєї вчительки. Звертайте увагу на розділові знаки й дотримуйтеся відповідної інтонації.

(Вашуленко, 2021, с. 116)

Проектна діяльність – одна з найперспективніших складових сучасного освітнього процесу. Відомо, що залучення учнів до виконання проєктів позитивно впливає на розвиток діалогічного мовлення, формування уміння спілкуватися та взаємодіяти, надавати взаємодопомогу, привчає брати на себе відповідальність тощо. Діти вчаться організовувати свою роботу, набувають навичок самоконтролю, самооцінки. Співпраця учасників проєкту між собою та з учителем сприяє формуванню соціальної компетентності. Учні навчаються спільно визначати проблему і мету діяльності, ефективно співпрацювати, конструктивно спілкуватися, бути ініціативними і відповідальними за прийняття рішень, обґрунтовано долати суперечки тощо. Тому в підручниках запропоновано рубрики «Наші проєкти» (Вашуленко, 2020) та «Наші літературні проєкти» (Вашуленко, 2021). Наприклад,

Наші проєкти

Створіть стіннівку (плакат на стіну) про осінь. Усі разом обговоріть і доберіть влучну назву.

- Об'єднайтеся у творчі групи.
- Розподіліть обов'язки та обговоріть план дій.

Кореспонденти і кореспондентки — добиратимуть уривки з художніх творів, у яких описано картини осінньої природи.

Автори та авторки — напишуть власні твори (есе, вірші, казки чи оповідання) про красу осені, життя тварин восени.

Дослідники і дослідниці — знайдуть інформацію в різних джерелах про походження назв осінніх місяців.

Ілюстратори та ілюстраторки — доберуть або зроблять світлини до художніх творів, намалюють ілюстрації.

- Оформіть стіннівку та проведіть її презентацію.

(Вашуленко, 2021, с. 142)

Наші літературні проєкти

Складіть абетку-словник про рідну країну. В абетці ви можете подати інформацію про особливості національного одягу та кухні, розповіді про міста та видатні пам'ятки, традиції, обряди, музичні інструменти, національні символи тощо.

Наприклад. А. — Андріївський узвіз, Б. — бандура, В. — вишиванка...

Численними дослідженнями доведено ефективність використання роботи в малих групах у процесі навчання. Завдяки постійній взаємодії одне з одним учні набувають значного досвіду співпраці, вчаться слухати і говорити по черзі, толерантно сприймати думку опонента й обстоювати власну позицію, оцінювати результати своєї діяльності та інших членів групи. Робота у групах створює позитивний психологічний клімат, сприяє розвитку вміння ефективно взаємодіяти в колективі, де всі учні стають активними учасниками комунікативної взаємодії, переборюють страх критики,

вчатися слухати одне одного, толерантно ставитись до чужої точки зору, приймати групові рішення.

Важливою складовою роботи за змістовою лінією «Взаємодіємо усно» є формування й удосконалення усного монологічного мовлення молодших школярів. Розкриємо передумови, які створено для цього в підручниках. Відповідно до програмових вимог до методичного апарату підручників включено завдання, які передбачають переказування, – відтворення змісту прослуханого або прочитаного тексту. Переказ розвиває в учнів логічне мислення, розширює словниковий запас, активізує його, сприяє закріпленню граматичних знань, синтаксичних конструкцій, правописних навичок, дає змогу розвивати усне й писемне мовлення.

Переказ – це підготовчий етап до створення власних висловлювань. Для цього учень повинен навчитися осмислювати висловлений зміст, вдало вибирати схему викладу, граматично правильно оформляти думку. Саме працюючи над переказами різних текстів, учні збагачуються прекрасними зразками висловлювань, засвоюють правила побудови текстів різних типів, стилів і жанрів мовлення. У процесі роботи над переказами збільшується словниковий запас учнів, розвивається вміння вживати слова в точному їхньому значенні й користуватися різноманітними засобами мови для вираження певного змісту. Наприклад, у підручниках ми пропонуємо такі завдання, які спонукають до цього виду роботи на уроках читання: *«Підготуйся і розкажи казку»* (Вашуленко, 2019, с. 53); *«Підготуйся і стисло розкажи казку»* (Вашуленко, 2019, с. 58); *«Поділіть текст на частини. Дайте кожній із них назву. Запишіть ці назви. У вас вийшов план казки. Підготуйтеся і перекажіть казку за планом»* (Вашуленко, 2020, с. 43); *«Перекажіть уривок твору від імені дівчинки. Доповніть переказ розповіддю про її враження від цього випадку»* (Вашуленко, 2020, с. 60); *«Підготуйся переказати другу частину оповідання так, ніби ти був (була) учасником (учасницею) подій»* (Вашуленко, 2021, с. 17); *«Перекажи близько до тексту зміст тієї частини міфу, у якій розповідається про битву Ра з Анопом»* (Вашуленко, 2021, с. 22) та ін.

Для розвитку усного монологічного мовлення у підручнику запропоновано роботу, що передбачає складання зв'язних висловлювань за змістом тексту, які відображають знання учнів про предмет розмови, їхні думки, почуття, наміри, власне ставлення; за ілюстраціями підручника; спостереженнями навколишньому світі; доповнення тексту новою інформацією; придумування словесних картин, варіантів кінцівок до текстів; складання казок та ін. Наведемо приклади таких завдань: *«Розкажи про свої враження від зимової природи Використовуй порівняння»* (Вашуленко, 2019, с. 61); *«Поміркуй! Зима – це дівчинка, молода жінка чи, може, бабуся? Поясни, чому ти так вважаєш. У що вбирається Зима? На чому Зима пересувається?»* (Вашуленко, 2019, с. 62); *«Чи доводилося тобі спостерігати зимові картини природи, які здавалися казковими? Розкажи про це, використовуючи порівняння»* (Вашуленко, 2019, с. 74); *«Пригадай ситуації, коли наполегливість допомогла тобі подолати труднощі»* (Вашуленко, 2019, с. 114); *«Пофантазуй і склади продовження пригод героїв однієї з казок цього розділу або спробуй придумати власну казку»* (Вашуленко, 2019, с. 128); *«Склади розповідь про подорож павучка, в якій ти розкажеш, що він бачив, що відчував, коли летів на своїй павутинці, чи цікаво було йому подорожувати»* (Вашуленко, 2020, с. 10); *«Розглянь малюнок. Який уривок із тексту проілюстровано? Як ти вважаєш, скільки років хлопчикам? Доведи свою думку»* (Вашуленко, 2020, с. 26); *«Уяви, що ти потрапив*

(потрапила) у казку «Котигорошко» і потоваришував (потоваришувала) з ним. Яке б ім'я ти собі обрав (обрала)? Доповни казку частиною, в якій ти – один (одна) з героїв» (Вашуленко, 2020, с. 40); «Пофантазуй! Якими новими епізодами ти доповнив би (доповнила б) казку?» (Вашуленко, 2020, с. 56); «До яких епізодів подано ілюстрації? Якими художниця зобразила героїв? Якими їх уявляєш ти?» (Вашуленко, 2020, с. 67); «Складіть казку про те, як сніжинка народилася на хмаринці, як вона потрапила на землю, які пригоди чекали на неї тут» (Вашуленко, 2020, с. 70); «Розглянь уважно ілюстрацію до міфу. Який епізод зображено? Що відбувалося до події, зображених на малюнку? А що – після них?» (Вашуленко, 2021, с. 29); «Чи траплялися у твоєму житті випадки, коли, незважаючи на незрозуміння оточення, ти наполегливо займався (займалася) певною складною справою? Розкажи про це» (Вашуленко, 2021, с. 53); «Побудуй есе про те, який музей, на твою думку, можна відкрити у старому млині» (Вашуленко, 2021, с. 89); «Як ти зрозумів (зрозуміла) слова бабусі про те, що всіх треба сприймати такими, якими вони є? Чи погоджуєшся ти з такою думкою?» (Вашуленко, 2021, с. 99); «Розкажи про випадок із власного досвіду, який підтверджує справедливість висновку байки» (Вашуленко, 2021, с. 117) та ін.

Формуванню компетентних мовців сприятиме змістове наповнення рубрики означених підручників «Література в колі мистецтв». Завдання цієї рубрики передбачають відповіді на запитання за змістом картини, світлини, спонукають учнів до висловлення власної думки щодо зображеного тощо. Наведемо приклади таких завдань:

● Література в колі мистецтв

- Розглянь ілюстрацію Владислава Ёрка до казки «Кирило Кожум'яка».
- Яким зображено героя?
- З чого видно, що Кожум'яка могутній?
- Яким зображено змія?
- Як художник дає зрозуміти, що герой перемагає змія?
- Які кольори вибрав митець, щоб передати цю мить бою? Чому?
- Чи збігається твоє бачення героя казки з образом, створеним художником? Поясни свою думку.

Владислав Ёрко.
Ілюстрація до казки
«Кирило Кожум'яка»

(Вашуленко, 2020, с. 3)

● Література в колі мистецтв

- Розглянь світлини, на яких зображено вальс сніжинок із балету «Лускунчик».

- Який танець виконували сніжинки — ніжний, загадковий чи урочистий, енергійний? Чому ти так вважаєш?
- Опиши рухи танцівниць-балерин.

(Вашуленко, 2020, с. 70)

Тарас Приступа. Осіння стежина

- > Розглянь осінній пейзаж. Про що розповідає художник?
- > Уяви себе на цій осінній стежині. Що ти почув би (почула б)?
- > Що в цьому пейзажі нагадує жовті нагідки? А макові квітки?

(Вашуленко, 2021, с. 74)

У процесі комунікативно-мовленнєвої діяльності на уроках читання учні навчаються реалізовувати задум; використовувати найвагоміші факти й докази для розкриття теми та основної думки; будувати висловлювання логічно і послідовно, тобто встановлювати причинно-наслідкові зв'язки між фактами та явищами, робити необхідні узагальнення та висновки; обирати тип і стиль мовлення залежно від мети та ситуації висловлювання; комунікативно виправдано добирати і доцільно використовувати вербальні й невербальні засоби спілкування відповідно до типу, стилю, жанру висловлювання; створювати власні тексти; контролювати результати власної комунікативно-мовленнєвої діяльності.

Висновки дослідження та перспективи подальших розвідок. Таким чином, система компетентнісно орієнтованих запитань і завдань репродуктивного, частково-пошукового та проблемного характеру, представлена в означених підручниках, сприяє формуванню очікуваних результатів навчання здобувачів освіти, що передбачені змістовою лінією «Взаємодіємо усно». У методичному апараті підручників передбачено поетапність у їх формуванні.

Перспективним напрямом подальших наукових досліджень вважаємо розроблення дидактико-методичних вимог до змісту, обсягу й рівня складності навчально-пізнавальної діяльності, що дають змогу забезпечувати динаміку розвитку обов'язкових та очікуваних результатів навчання молодших школярів сприймати, аналізувати, інтерпретувати й оцінювати усну інформацію.

Використані джерела

Бібік, Н. М., Вашуленко М. С., Мартиненко В. О. та ін/ (2014). *Формування предметних компетентностей в учнів початкової школи: монографія*. Київ: Педагогічна думка.

Вашуленко, М., & Вашуленко, О. (2018) *Українська мова. Буквар: підручник для 1 класу закладів загальної середньої освіти (у 2-х частинах)*. Київ, Україна: Видавничий дім «Освіта».

Вашуленко, О. (2019) *Українська мова та читання: підручник для 2 класу закладів загальної середньої освіти (у 2-х частинах)*. Ч. 2. Київ: Освіта.

- Вашуленко, О.** (2020) *Українська мова та читання: підручник для 3 класу закладів загальної середньої освіти (у 2-х частинах). Ч. 2.* Київ: Освіта.
- Вашуленко, О.** (2021) *Українська мова та читання: підручник для 4 класу закладів загальної середньої освіти (у 2-х частинах). Ч. 2.* Київ: Освіта.
- Вашуленко, О. (2024). Управління розвитком аудіативних умінь в учнів 1–2 класів на уроках читання. У О. Онопрієнко (ред.), *Особливості навчально-пізнавальної діяльності молодших школярів: Методичні рекомендації* (с. 32–68). Київ, Україна: Видавничий дім «Освіта». <https://doi.org/10.32405/978-966-983-509-3-2024-176>
- Вашуленко, О.** (2020). *Формування у молодших школярів умінь створювати власні висловлювання на уроках літературного читання: методичні рекомендації.* Київ: Педагогічна думка. https://undip.org.ua/wp-content/uploads/2021/07/vashulenko-o.-methodichni-rekomendatsiyi_.pdf
- Гудзик, І.** (2005) *Аудіювання на уроках української мови. Навчаємося слухати і розуміти почуте: посібник для вчителів початкових класів загальноосвітніх навчальних закладів з навчанням мовами національних меншин.* Чернівці: Букрек.
- Кабінет Міністрів України (2019). Державний стандарт початкової освіти (Постанова № 688). <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/688-2019-%D0%BF#Text>
- Кодлюк, Я.** (2006). *Теорія і практика підручникотворення в початковій освіті.* Київ: Наш час.
- Листопад, Н.** (2024). Реалізація завдань змістової лінії «Робота з даними» у підручниках математики для першого циклу НУШ. *Проблеми сучасного підручника*, (33), 145–152. <https://doi.org/10.32405/2411-1309-2024-33-145-152>
- Міністерство освіти і науки України. (2016). *Нова українська школа. Концептуальні засади реформування середньої школи.* <https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/nova-ukrainska-shkola-compressed.pdf>
- Петрук, О.** (2019) Аудіативні уміння як важлива складова комунікативної компетентності учнів. У *Початкова освіта: історія, проблеми, перспективи* (Матеріали II Всеукраїнської науково-практичної інтернет-конференції), с. 171-172. Ніжин: НДУ ім. М. Гоголя.
- Пономарьова, К.** (2009). Формування мовленнєвої компетентності молодших школярів на уроках української мови. *Початкова освіта*, (40), 3–5.
- Савченко, О.** (2012). *Дидактика початкової освіти: підручник.* Київ: Грамота.
- Савченко, О.** (2019). Інноваційний потенціал підручника з читання. *Український педагогічний журнал*, (3), 65–71. <https://doi.org/10.32405/2411-1317-2019-3-65-71>
- Типова освітня програма, розроблена під керівництвом Савченко О. Я. 1–2 клас. (2022a). <https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/programy-1-4-klas/2022/08/15/Typova.osvitnya.prohrama.1-4/Typova.osvitnya.prohrama.1-2.Savchenko.pdf>
- Типова освітня програма, розроблена під керівництвом Савченко О. Я. 3–4 клас. (2022b). <https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/programy-1-4-klas/2022/08/15/Typova.osvitnya.prohrama.1-4/Typova.osvitnya.prohrama.3-4.Savchenko.pdf>
- Харченко, Н.** (2012) Аудіювання як вид мовленнєвої діяльності дітей дошкільного віку. *Психолінгвістика*, (9), 129–137.
- Харченко Н.** (2014) Психолінгвістичні підходи щодо розвитку в дошкільників операцій і дій аудіювання художніх творів. *Наука і освіта*, (10), 207–213.

References

Bibik, N. M., Vashulenko, M. S., Martynenko, V. O., et al. (2014). *Formuvannia predmetnykh kompetentnosti v uchniv pochatkovoï shkoly: monohrafiia* [Formation of Subject Competencies in Primary School Students: Monograph]. Kyiv: Pedahohichna dumka (in Ukrainian).

Hudzyk, I. (2005). *Audiiuvannia na urokakh ukrainskoi movy. Navchaimosia slukhaty i rozumity pochute: posibnyk dlia vchyteliv pochatkovykh klasiv* [Listening in Ukrainian Language Lessons: A Guide for Primary School Teachers]. Chernivtsi: Bukrek (in Ukrainian).

Kharchenko, N. (2012). Audiiuvannia yak vyd movlennievoi diialnosti ditei doshkilnoho viku [Listening as a Type of Speech Activity in Preschool Children]. *Psykholinhvistyka*, (9), 129–137 (in Ukrainian).

Kharchenko, N. (2014). Psykholinhvistychni pidkhody shchodo rozvytku v doshkilnykiv operatsii i dii audiiuvannia khudozhnikh tvoriv [Psycholinguistic Approaches to Developing Preschoolers' Listening to Literary Works]. *Nauka i osvita*, (10), 207–213 (in Ukrainian).

Kodliuk, Ya. (2006). *Teoriia i praktyka pidruchnykotvorennia v pochatkovii osviti* [Theory and Practice of Textbook Creation in Elementary Education]. Kyiv: Nash chas (in Ukrainian).

Lystopad, N. (2024). Realizatsiia zavdan zmistovoi linii "Robota z danymy" u pidruchnykakh matematyky dlia pershoho tsykladu NUSH [Implementation of the "Working with Data" Content Line in Mathematics Textbooks for the First Cycle of the New Ukrainian School]. *Problemy suchasnoho pidruchnyka*, (33), 145–152. <https://doi.org/10.32405/2411-1309-2024-33-145-152> (in Ukrainian).

Ministry of Education and Science of Ukraine. (2016). *Nova ukrayinska shkola. Kontseptualni zasady reformuvannia serednoyi shkoly* [New Ukrainian School. Conceptual Foundations of Secondary School Reform]. <https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/nova-ukrayinska-shkola-compressed.pdf> (in Ukrainian).

Petruk, O. (2019). Audiativni uminnia yak vazhlyva skladova komunikativnoi kompetentnosti uchniv [Listening Skills as an Important Component of Students' Communicative Competence]. *Pochatkova osvita: istoriia, problemy, perspektivy: Proceedings of the 2nd All-Ukrainian Scientific and Practical Internet Conference* (pp. 171–172). Nizhyn: NDU im. M. Hoholia (in Ukrainian).

Ponomarova, K. (2009). *Formuvannia movlennievoi kompetentnosti molodshykh shkolariv na urokakh ukrainskoi movy* [Formation of speech competence of primary school students in Ukrainian language lessons]. *Pochatkova osvita*, (40), 3–5 (in Ukrainian).

Savchenko, O. (2012). *Dydaktyka pochatkovoï osvity: pidruchnyk* [Didactics of Elementary Education: Textbook]. Kyiv: Hramota (in Ukrainian).

Savchenko, O. (2019). Innovatsiinyi potentsial pidruchnyka z chytannia [Innovative Potential of the Reading Textbook]. *Ukrainskyi pedahohichnyi zhurnal*, (3), 65–71. <https://doi.org/10.32405/2411-1317-2019-3-65-71> (in Ukrainian).

The Cabinet of Ministers of Ukraine (2019). *Derzhavnyy standart pochatkovoyi osvity* (Postanova No. 688) [State Standard of Primary Education]. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/688-2019-%D0%BF#Text> (in Ukrainian).

Typova osvitnia prohrama, rozroblena pid kerivnytstvom Savchenko, O. Ya. (2022, August 12). *1–2 klas* [Standard Educational Program for Grades 1–2]. <https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/programy-1-4-klas/2022/08/15/Typova.osvitnya.prohrama.1-2.Savchenko.pdf> (in Ukrainian).

Typova osvithna prohrama, rozroblena pid kerivnytstvom Savchenko, O. Ya. (2022, August 15). 3–4 klas [Standard Educational Program for Grades 3–4]. <https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/programy-1-4-klas/2022/08/15/Typova.osvithna.prohrama.3-4.Savchenko.pdf> (in Ukrainian).

Vashulenko, M., & Vashulenko, O. (2018). *Ukrainska mova. Bukvar: pidruchnyk dlia 1 klasu zakladiv zahalnoi serednoi osvity (u 2-kh chastynakh)* [Ukrainian Language. Primer: Textbook for the 1st Grade of General Secondary Education (in 2 parts)]. Kyiv: Osvita (in Ukrainian).

Vashulenko, O. (2019). *Ukrainska mova ta chytannia: pidruchnyk dlia 2 klasu zakladiv zahalnoi serednoi osvity (u 2-kh chastynakh). Ch. 2* [Ukrainian Language and Reading: Textbook for the 2nd Grade of General Secondary Education (in 2 parts). Part 2]. Kyiv: Osvita (in Ukrainian).

Vashulenko, O. (2020). *Formuvannia u molodshykh shkoliariv umin stvoriuvaty vlasni vyslovliuvannia na urokakh literaturnoho chytannia* [Formation of primary school students' skills to create their own statements in reading lessons]: methodological recommendations. Kyiv: Pedahohichna dumka. https://undip.org.ua/wp-content/uploads/2021/07/vashulenko-o-metodychni-rekomendatsiyi_.pdf (in Ukrainian).

Vashulenko, O. (2020). *Ukrainska mova ta chytannia: pidruchnyk dlia 3 klasu zakladiv zahalnoi serednoi osvity (u 2-kh chastynakh). Ch. 2* [Ukrainian Language and Reading: Textbook for the 3rd Grade of General Secondary Education (in 2 parts). Part 2]. Kyiv: Osvita (in Ukrainian).

Vashulenko, O. (2021). *Ukrainska mova ta chytannia: pidruchnyk dlia 4 klasu zakladiv zahalnoi serednoi osvity (u 2-kh chastynakh). Ch. 2* [Ukrainian Language and Reading: Textbook for the 4th Grade of General Secondary Education (in 2 parts). Part 2]. Kyiv: Osvita (in Ukrainian).

Vashulenko, O. (2024). Upravlinnia rozvytkom audiatyvnykh umin v uchniv 1–2 klasiv na urokakh chytannia [Developing listening skills in 1st–2nd grade students in reading lessons]. In O. Onopriienko (Ed.), *Osoblyvosti navchalno-piznavalnoi diialnosti molodshykh shkoliariv [Peculiarities of educational and cognitive activity of primary school students]* [Electronic edition]: Methodical recommendations (pp. 32–68). Kyiv: Osvita. <https://doi.org/10.32405/978-966-983-509-3-2024-176> (in Ukrainian).

Oksana Vashulenko, research fellow of O. Ya. Savchenko Primary Education Department of the Institute of Pedagogy of the National Academy of Educational Sciences of Ukraine, Kyiv, Ukraine

---

METHODOLOGICAL POTENTIAL OF PRIMARY SCHOOL READING TEXTBOOKS IN THE CONTEXT OF IMPLEMENTING THE OBJECTIVES OF THE CONTENT LINE “ORAL INTERACTION”

Abstract. The article addresses the issue of implementing a competence-based approach in the educational process of primary school, which involves the development of students' key

and subject-specific competencies. It is determined that the priority of the primary language and literary education course lies in teaching aimed at the child's personal development through various types of speech activity, as well as in forming key, communicative, and reading competencies. The purpose and objectives of the content line "Oral Interaction" are defined, with particular attention given to their implementation.

It is substantiated that modern reading textbooks for primary school serve as an effective means of forming the expected learning outcomes specified by the Standard Educational Programs.

The essence of listening comprehension as one of the most important types of speech activity is examined. The article highlights the research of Ukrainian psychologists, psycholinguists, and language education specialists who have studied the processes of perception and understanding of oral speech. The contribution of Ukrainian scholars to the development of the theory and practice of creating textbooks for primary school is analyzed.

The methodological potential of author-designed reading textbooks for primary grades in implementing the objectives of the content line "Oral Interaction" is revealed. Through specific examples from the textbooks, the article demonstrates which types of questions and tasks contribute to the effective development of listening skills and to the formation of dialogic and monologic speech in younger students. The potential of textbooks in fostering oral interaction (collective, group, and pair work) during reading lessons is discussed.

It is concluded that the procedural implementation of the tasks proposed in the textbooks creates favorable conditions for achieving the expected learning outcomes outlined in the content line "Oral Interaction."

The article is intended for educators and researchers studying the problem of developing textbooks for primary school, as well as for lecturers at higher pedagogical educational institutions and institutes of postgraduate pedagogical education, and for primary school teachers.

Keywords: primary school; reading textbook; listening comprehension; listening; perception; comprehension; oral speech; dialogic speech; monologic speech.

УДК 37.091.3:82-93

Подано до редакції: 27.07.2025

Прийнято після рецензування: 11.09.2025

Затверджено до друку: 22.12.2025

Опубліковано: 29.12.2025

<https://doi.org/10.32405/2411-1309-2025-35-333-345>

ЧИТАННЯ З РОЗУМІННЯМ НА УРОКАХ ЛІТЕРАТУРИ: МОТИВАЦІЯ, ОРГАНІЗАЦІЯ, РЕЗУЛЬТАТ
